

ПОШУК “НОВИХ УЧИТЕЛІВ” В.Г.КОРОЛЕНКА ТРИВАЄ

Постановка проблеми у загальному вигляді... Звернення вчителів до особистісно-орієнтованого навчання в умовах сучасної школи є закономірним і логічним. Таке навчання ввібрало в себе “досвід” різних методичних та педагогічних систем, методик, технологій (педагогіки співпраці, розвиваючого навчання). Найголовніше – це і врахування індивідуальних особливостей учня, допомоги йому в пізнанні своїх здібностей, можливостей, і навчання за індивідуальними програмами. А особливо важливим є розвиток критичного мислення, бо тільки людина, яка вільно, активно, критично мислить, може об’єктивно оцінити події, зробити правильні висновки, досягти успіхів у різних сферах діяльності.

Роль учителя в навчально-виховному процесі має бути переосмислена кожним педагогом і кожен має зрозуміти, усвідомити свою роль у житті учнів, систематизувати все надбане, здійснити крок на шляху опанування таких педагогічних технологій, які могли б зробити процес навчання цікавим, різноманітним, ефективним, демократичним [9, с.23].

Важливого значення набуває вивчення, аналіз, узагальнення і творче використання досвіду тих просвітителів та культурно-освітніх діячів кінця XIX – початку XX століть, які зробили значний внесок у розвиток вітчизняної педагогічної думки. Вагоме місце серед них займає педагогічна і громадсько-просвітницька спадщина Володимира Галактіоновича Короленка.

Аналіз публікацій і досліджень, в яких започатковано розв’язання даної проблеми... Життєвий шлях, напрями соціально-політичної, правозахисної та громадсько-просвітницької діяльності В.Г.Короленка досліджувалися й аналізувалися в наукових та публіцистичних працях різних авторів, але педагогічна спадщина В.Г.Короленка, якому в липні 2003 минуло 150 років, вивчена лише фрагментарно. Причина цього криється в тому, що він рішуче виступав проти жовтневого перевороту та насадженої шляхом насильства й терору будь-якої влади. Тому доступ дослідникам до вивчення творчості письменника було закрито, особливо це стосувалося публіцистики й епістолярної спадщини 1917 – 1921 рр.

Першу спробу докладно дослідити педагогічні надбання просвітянина зробив М.Антонець [1, с.78-80], проаналізувавши критику В.Г.Короленком стану народної освіти в дореволюційній освіті, розглянув педагогічну важливість розкритих просвітянином ідей про роль учителя в навчально-виховному процесі та його місце в суспільстві. В працях П.Негретова [7] упорядковано біографічну канву правозахисної діяльності В.Г. Короленка, що дозволило по-новому осмислити особистість письменника. Заслугують на увагу публікації О.Гніздлової [3], у яких розкрито особистісні риси просвітянина, гуманістичну спрямованість його діяльності, підготовку викладацьких кадрів. Проте у більшості досліджень недостатньо аналізується творчий підхід В.Г.Короленка у його літературній спадщині, не завжди розкриті перспективи використання надбань просвітянина в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті... Тому метою даної статті є охарактеризувати творчий потенціал “нових учителів” у просвітницько-педагогічній спадщині В.Г.Короленка як складову розвитку особистості сучасного педагога.

Виклад основного матеріалу дослідження... Значний вплив на формування світогляду і теоретико-методичних ідей В.Г.Короленка мали прогресивні ідеї К.Д.Ушинського. Як і К.Д.Ушинський, він вимагав будувати навчально-виховний процес з урахуванням природи здібностей дитини, її національної приналежності та особливостей менталітету. Поділяв і думку про формування моральних рис особистості, насамперед, таких, як повага і любов до дітей, доброзичливе ставлення до оточуючого світу, почуття національної і власної гідності, дисциплінованість, чесність, патріотизм і працьовитість. Працю вважав головним “джерелом людської гідності і щастя” [8, с.107].

Засуджуючи офіційну й антипедагогічну побудову навчально-виховного процесу в тогочасній школі, просвітянин у художньо-педагогічних творах показав, що ця система нерідко трагічно впливала на фізичний і психічний стан дітей. В.Г.Короленко у своїх працях висловлював і обстоював прогресивні педагогічні ідеї, шукаючи нові методи, нові прийоми навчання, нових учителів [1, с.78].

Педагогічній проблематиці присвячена низка статей, написаних В.Г.Короленком у співавторстві з М.Ф.Анненським під криптонімом ОБА й опублікованих у 1896-1899 рр. у журналі “Русское багатство”, коли він жив у Петербурзі. Аналіз статті “Результати діяльності земств у галузі народної освіти. Сільські бібліотеки і народні читання. Матеріальне і правове становище народних учителів. Н.А.Варгунін” свідчить, що В.Г.Короленко був обізнаний із реаліями стану освіти тогочасної Росії. В основу статті було покладено вивчення роботи земських відділів народної освіти за тридцятирічний термін їхнього існування. У ході дослідження автори дійшли висновку, що освітній рівень населення був надзвичайно низьким, а кількість шкіл недостатньою [1, с.79].

На подальшому розвитку теоретико-педагогічних ідей В.Г.Короленка позначилася його просвітницька та суспільно-громадська діяльність у благодійних і громадських організаціях Полтавщини (1905-1921 рр.). Він

продовжував очолювати батьківський комітет при жіночій гімназії, у якій навчалися його обидві доньки, був членом комісії народних читань, почесним головою й активним членом полтавського “Товариства сприяння фізичному вихованню дітей”, головою комітету полтавської громадської бібліотеки, засновником і почесним головою полтавської “Ліги порятунку дітей”, організатором дитячої колонії, створеної при Лізі в с. Триби.

В умовах посилення після 1905 р. реакції на народну школу, учителів, учнівську молодь В.Г.Короленко продовжував розвінчувати антигуманну діяльність уряду. “Експерименти у справі виховання, які проводились протягом багатьох років під керівництвом Толстих, Деянових... не пройшли безслідно: “благодійність” чиновників ставилася вище від здібностей і душевного ставлення до своєї справи педагогів” [3, с.128].

Особливо напружену боротьбу з реакційною політикою самодержавства в галузі народної освіти В.Г.Короленко проводив на сторінках періодичної преси, коли в школах відновлювався і ставав ще суворішим казенно-поліцейський режим, посилювався вплив представників церкви, знову почали широко застосовуватися фізичні покарання. Уряд робив усе для того, щоб відвернути учнівську молодь від участі в суспільно-політичному житті країни, тримати її в пасивному і безправному становищі. Але в навчальних закладах під впливом революційних подій 1905-1907 рр. активно розгорталася боротьба проти впровадженого режиму.

Просвітянин відверто викривав і засуджував реакційні заходи в галузі народної освіти. У 1910р, у газеті “Киевские вести” він помістив критичну статтю “Ще про педагогічні курйози (Лист із Полтави)”, у якій говориться про поліцейський характер контролю за поведінкою учнів, у який принижував їхню гідність. Педагог-гуманіст підкреслював, що в поліцейському нагляді “... тепер зацікавлені два міністерства (крім освіти, ще і “внутрішніх справ”)... От як би ухитритися як-небудь водити і в гімназію, і з гімназії під суворим конвоєм... Брати дітей від батьків під розписку і здавати також... Це був би ідеал “шкільного порядку”, торжество “позашкільного нагляду”, в якому так дуже зацікавлені два міністерства [1, с.79].

Щоденникові записи показують, що з пильною увагою він стежив за участю учнівської молоді в страйках 1905-1907 рр. Однією із причин страйків, просвітянин вважав прагнення студентів та вчителів досягти того, щоб наука була правдива, вільна від бюрократичного гніту, служила істині й народові. У цей період він називав студентів “символом боротьби з існуючим ладом і його поваленням” [1, с.80].

Джерела свідчать, що 11 січня 1906 р. В.Г.Короленко на засіданні батьківського комітету Маріїнської жіночої гімназії, де слухалось питання про учнівські заворушення, висловив пропозицію щодо необхідності надання права членам батьківського комітету відвідувати уроки, бути присутніми на екзаменах і висловлювати свої враження в екзаменаційній комісії з метою послаблення дисциплінарного режиму та поліцейського стеження за учнями в навчальному закладі. Просвітянин виступив також проти політизації навчально-виховного процесу.

У 1907 р. В.Г.Короленко як почесний голова “Товариства сприяння фізичному вихованню дітей” ґрунтовно проаналізував причини заворушень молоді в навчальних закладах Полтавщини. У резолюції, прийнятій Товариством спільно з батьками учнів і педагогічним персоналом шкіл після обговорення становища, створеного для дітей подіями того часу, він виділив головні соціально-педагогічні причини заворушень і дав їм оцінку [1, с.80].

Причинами заворушень молоді, на думку просвітянина, були не тільки недоліки школи, але й соціально-політичний робітничий рух, який охопив у той час усю російську імперію. В.Г.Короленко зауважив, що значна частина вимог, пред’явлених учнями адміністрації навчальних закладів у ході молодіжних заворушень, цілком розумні й мають бути задоволені, причому деякі з них вимагають докорінної реформи народної освіти. Він наголошував на неощадності проведенням освітньої реформи, основою якої повинно бути надання вчителям. Педагог вважав, що тільки за цієї умови “...до молоді повернуться сильно підірвані і розхитані нині довір’я, повага і любов до своїх закладів і виховуючого персоналу, що безперечно, сприятиме піднесенню авторитету вихователів...” [1, с.80].

В.Г.Короленко вимагав послаблення військово-поліцейського режиму в Полтаві. Виконуючи обов’язок оберігати дітей від несправедливостей цього режиму, він як почесний голова “Товариство сприяння фізичному вихованню дітей” зобов’язувався спостерігати за всім, що загрожувало дітям небезпекою, організувати законний захист прав учнівської молоді і посередництво між нею та місцевою владою в усіх випадках, коли це може стати необхідним [1].

Вивчення резолюції Товариства [1, с.80] показало, що В.Г.Короленко ніколи не випускав з поля свого зору злободенні проблеми роботи школи, тісно пов’язував діяльність педагогічного персоналу та батьківського комітету школи з життям суспільства й політикою держави, рішуче наполягав на докорінній перебудові тогочасної системи народної освіти.

Аналіз статті “Газетні матеріали в архіві В.Г.Короленка”, вміщеної в збірці “Наукові записки Полтавського державного літературно-меморіального музею В.Г.Короленка” (1961 р.), свідчить, що просвітянин збирав і систематизував газетні публікації протягом останніх 25 років життя. Усього в колекцію ввійшло 22 рубрики, одна з них “Освіта (вчителі, викладачі та ін.)” [2, с.147].

Вивчення автобіографічної повісті В.Г.Короленка “Історія мого сучасника” та матеріалів рубрики з питань

народної освіти показало, що він виділив три групи педагогів, які працювали в системі освіти тих часів, та охарактеризував методи, форми і принципи їхньої навчально-виховної роботи: учителі-автомати, учителі-фонографи, нові вчителі.

Найбільш характерним типом педагогічних працівників освітньої системи були “вчителі-автомати”, що завдавали особливої шкоди формуванню дитячої особистості. Своїми автоматично відточеними жестами, крижаними поглядами, поведінкою, самою своєю присутністю вони буквально “заморожували” гімназистів, перетворювали живих дітей на зубрильні машини. Учителі-автомати разом зі страхом виховували й ненависть до себе, до матеріалу, що викладали. А це вже було й соціальне зло, бо виховувались байдужі, по-рабськи покірні будь-якій силі люди.

Одним із таких учителів-автоматів був географ Самаревич. Зійшовши на кафедру, він зупинявся завжди в одній позі. “Клас стихав. Ставало млосно. ...У виразі очей і обличчя відчувалися безмежна злоба й страждання. У цю моторошну хвилину класом, вслід за колючим поглядом Самаревича, пробігала смуга мертвого оціпеніння... досить було поворухнутися, повернутися, поворушити ногою, як зразу ж лунав зловісно співучий голос. – Черговий! Відведи його в карцер... Уроки в нього вивчали. Не тому, що знати їх було цікаво, а тому, що не відповіді було моторошно. Отже, як учитель він був на гарному рахунку” [6, с.141-142].

Типовим учителем-автоматом був і викладач німецької мови Лотоцький. Це був “ідеал дисципліни в загальнонавчальному значенні цього слова” [6, с.137]. Гімназисти його боялися й тому старанно готувалися до уроків. Однак сприймали їх як щось подібне до каторги зразкового педагогічного порядку: моторошна, гнітюча тиша, різкі, уривчасті запитання вчителя й квапливі відповіді учнів.

Учитель російської і слов'янської мов Єгоров вимагав швидкої, без запинки відповіді. При цьому він не вслухався в мову того, хто відповідав, а витав у власних думках. Цим користувалися учні, швидко й монотонно верзучи різні нісенітниці. Та варто лише учневі запнутися або змінити тон, очі Єгорова розплющувалися, голова відкидалася назад і він промовляв: “Бал дам! Бал дам!..” За третім викриком у журналі з'являлася характерна єгорівська “двійка” у вигляді знака питання.

Склад “учителів-автоматів” поповнював Кранц – викладач німецької мови. “Здавалось, ця людина свідомо прагнула спочатку зробити свій предмет абсолютно безглуздим, а потім все-таки домагалася, щоб учні його опанували. Усю граматику він ухитрився перетворити у вивчення закінчень... Мову Шиллера і Гете він перетворював у безглузду суміш порожніх звуків і кривлянь... Блюзнірство це було до того ж сухим і злісним. Відчуття було таке, немовби перед декількома десятками дітей кривляється рухлива, зла і небезпечна мавпа... Дзвоник був справжнім криком півня, який проганяв жажливе видіння” [6, с.143]. У кожному класі Кранц мав обранців, з яких він знущався по-особливому вишукано. І робив це свідомо, методично.

Від попередніх горезвісних учителів майже не відрізнявся і вчитель-математик Сербінов – “...грубий, нерозумний і суворий, викладав з своєї дисципліни самі “правила”, а розв'язання задач зводилось до переписування в зошитах; увесь клас списував в одного або двох найкращих учнів, а він ставив оцінки за чистоту зошитів і красоту почерку. Він ... був дуже роздратований будь-якими нововведеннями і в класі інколи починав лаяти різних “дураків, які пишуть проти різок” [6, с.109].

Другу групу вчителів, на думку В.Г.Короленка, складали учителі-фонографи, які добросовісно і наполегливо “перекладали” фактичні відомості з підручників у голови гімназистів. Вони й виконували головну роботу в гімназії – давали учням певну, чітко обумовлену програмою суму знань. Ці викладачі ставили перед собою завдання – передати учням передбачені програмою знання. На виховний момент у навчанні вони не зважали, оскільки це не входило в їхні прями обов'язки.

Серед учителів-фонографів В.Г.Короленко виділяє математика Степана Івановича Тисса... “Він завжди ... тримався з гідністю, викладав рівно, без захоплення, але доладне, запитував строго, матоцінки ставив справедливо. Його поважали, училися в нього порядно...” [6, с.146-147].

Одержимим диваком був учитель малювання житомирської гімназії Собкевич, який фанатично любив свій предмет і вважав його першоосновою освіти. Цю любов прищеплював і учням, допомагаючи їм досягнути красу доквілля.

Для вчителів-фонографів спілкування з учнями обмежувалося рамками класних аудиторій. “Ніжна, тонка, жива нитка, яка зв'язувала процес навчання з вічним прагненням до знань, їх з освітлювала його, піднімала, оживляла, – мовчала або до неї торкалися рідко, випадково...” – наголошував просвітянин [6, с.147].

До третьої групи вчителів В.Г.Короленко відносив “нових учителів”, які нещодавно закінчили університет: учитель хімії В.В. Ігнатович, словесності В.В.Авдієв, історії Андруський. Вони не тільки виходили за рамки шкільних програм, пробуджуючи до своїх предметів істинний, творчий інтерес в учнів, але й поєднували навчання з вихованням. Кожний “новий учитель” мав свій власний стиль спілкування з учнями і методику викладання свого предмета.

Зокрема, вчитель хімії В.В.Ігнатович “ставився до нас ввічливо, викладав старанно, завдання запитував рідко, до оцінок висловлював зневагу, уроки пояснював, як професор читає лекцію...” [6, с.204]. Інколи він

запрошував учнів до себе додому. “Було в цьому щось незвичайне, тепле, що діяло на юрбу шибеників уже тим, що юний вчитель став для нас не тільки машиною, яка задає уроки, але й людиною...” [6, с.206].

Учитель історії Андруський “в класі тримав себе по-вчительськи, сухувато, але все-таки симпатично. Час уроку був у нього точно розподілений на дві нерівні частини. У першій він викликав, запитував і ставив оцінки. Коли він опускав перо в чорнильницю, щоб поставити бал, обличчя його ставало задумливе і серйозне. Було видно, що він ретельно зважає в голові всі за і проти, і, коли після цього твердим почерком вносить в журнал ту чи іншу цифру, відчувалось, що вона поставлена обдумано і справедливо... його поважали як людину і сумлінно готували його уроки...” [6, с.210]. В.В.Авдієв у процесі уроків ознайомлював учнів не лише з програмовим матеріалом, а й з творами М.Ю.Лермонтова, І.С.Тургенєва, М.О.Некрасова, Т.Г.Шевченка, вивчення яких було офіційно заборонено. Це яскравий приклад педагогічно доцільного виховного впливу вчителя на духовний розвиток гімназистів.

Виділивши і охарактеризувавши три групи педагогічних працівників, типових для освітньої системи того часу, В.Г.Короленко чітко розмежував тих, хто був опорою антинародної політики уряду в галузі освіти, від тих, хто розумом і серцем самовіддано служив дітям. Він розкрив негативні наслідки впливу “вчителів-автоматів” на становлення особистості та формування її світогляду.

Просвітянин зазначав, що основними недоліками педагогічної діяльності “вчителів-фонографів” була відсутність виховуючого навчання учнівської молоді та емоційного спілкування вихователів з учнями поза школою.

Оскільки нові вчителі за прогресивні ідеї переслідувалися представниками уряду і довго не затримувалися в одному навчальному закладі, найбільш придатними для освітньої системи тих часів, з точки зору В.Г.Короленка, були вчителі-фонографи, які хоча і не достатньо розвивали творчість учнів, але давали ґрунтовну теоретичну підготовку. Джерела свідчать, що сам просвітянин ідеальний тип учителя вбачав, передусім, у вимогливому ставленні до свідомо взятих на себе педагогічних обов'язків, бо від цього залежало і зацікавлене ставлення учнів до навчально-виховного процесу.

Просвітянин бачив, що в умовах самодержавного режиму поліцейському переслідуванню і нагляду підлягали ті вчителі, які сумлінно, з любов'ю ставились до своєї роботи і до дітей. Аналіз матеріалів ЦДІАУ свідчить, що в 1905 р. В.Г.Короленко як голова “Товариства сприяння фізичному вихованню дітей” захищав вчителя полтавської гімназії М.М.Панебратцева, котрого за прогресивні ідеї було переведено в уманську гімназію. З цього приводу просвітянин умістив публікацію в газеті “Полтавщина”, у якій наголошував, що на уроках у цього вчителя “діти забувають всі неприємності, всю схоластику і нудність навчальних предметів, – у живій і в зацікавлюючій формі він навчає їх того, що в книжках передається так сухо і нецікаво, знайомить їх з різноманітними поглядами на життя, з розвитком людської думки в житті й літературі, учить чесно мислити і любити ближнього. Він – єдиний вчитель, який бачить у своїх вихованцях не багатоголове безлике зібрання школярів, котре необхідно тримати в суворості, – ні, він бачить у них людей. Він для них не вчитель, гроза гімназії, а вчитель життя...” [3, с.130].

Царизм намагався перетворити педагогів у надійних провідників антинародної, антигуманної політики в галузі виховання і навчання. Тогочасні соціальні умови життя перетворювали учителів на автоматів. Педагогічний автоматизм, на думку В.Г.Короленка, був досить-таки поширеним явищем, хворобою суспільства [6, с.227]. Високо оцінюючи місію вчителя в суспільстві, він вказував на шляхетність учительської праці, відзначав, що головною рисою діяльності будь-якого педагога-наставника мала бути любов до справи, яку він виконує, і дітей.

Просвітянин цінував благородну працю тих учителів, які незважаючи на соціальні умови, віддавали всі сили і знання розумовому й моральному вихованню дітей та молоді, усебічному розвитку майбутнього покоління. В.Г.Короленко був переконаний, що від учителів великою мірою залежить майбутнє країни, оскільки вони сприяють формуванню духовного світу підростаючого покоління. На його думку, учитель може сприяти становленню справжньої людини, а може й скалічити зростаючу душу.

Високі вимоги ставив В.Г.Короленко до професійно-педагогічної підготовки майбутніх учителів. За його глибоким переконанням, учитель має бути людиною освіченою, високоморальною, людяною зі своїми вихованцями. “Коли педагог зайшов у клас, – перед ним є лише учні, незалежно від стану й національності, – писав просвітянин. – У будь-яких умовах однаково вчитель повинен сіяти знання, а в серцях – повагу до знань, до істини, до людської гідності, повагу до чужої особи й чужої віри, не кажучи про почуття товариськості й солідарності” [3, с.131].

Висновки... Отже, В.Г.Короленко вважав, що шкільна справа повинна мати творчий, живий характер, наголошував на потребі підготовки для народних шкіл талановитих, досвідчених педагогічних кадрів. Тільки освічений педагог, справжній творець своєї справи, а не механічний виконавець чужих ідей, зможе, за його твердженням, усіма здобутими знаннями зацікавити учнів, викликати повагу і любов до себе, свідомий інтерес до науки. Саме у творчості вчителя, постійній роботі з вдосконалення власних якостей, оволодінні знаннями, які необхідно донести до свідомості вихованців, В.Г.Короленко передбачав успіх навчально-виховного процесу.

В.Г.Короленко неодноразово підкреслював, що якість уроку забезпечується авторитетом учителя, здобутим на основі глибокого знання свого предмета і володіння методикою викладання. Учителю необхідні й уміння чітко висловлювати своє ставлення до матеріалу, поєднувати повагу й вимогливість до учнів. Коли ж педагог не володіє цими якостями, то марний і примус, навпаки він викликає в учнів відразу до наук і до тих, хто їх викладає. На думку просвітянина, учитель прогресивними поглядами не диктує своїх вимог, а вчить, запитує, радиться і переживає разом дітьми радості й труднощі. І навпаки, чим бідніший духовний світ педагога, його морального обличчя, тим більше в нього турбот про власний спокій, тим частіше він вдається до покарань заборон.

Нині лише незначна частина вчителів у навчально-виховній діяльності працює на стимуляційному-продуктивному рівні. Це переважно досвідчені вчителі, які довгий час працювали, сповідуючи ідеї авторитарної педагогіки. Вони виходять з того (як і "учителі-автомати", "учителі-фонографи"), що учень може бути тільки об'єктом педагогічного впливу і його треба наповнювати знаннями. Функціонування системи освіти є неможливим без двох учасників – учня і педагога. Слід зазначити, що будь-яке навчання – це, насамперед, процес взаємодії учня та педагога, педагога та дитячого колективу, учня та учня. Всі елементи взаємопов'язані і впливають один на одного. Це тим більш актуально для системи розвивального навчання. В її основі лежить принципово інша, суб'єк-суб'єктна система взаємин, отже, роль особистості та взаємного впливу в системі цих стосунків зростає. Більшість педагогів працює на евристичному рівні (як "нові учителі"), що забезпечується проблемним викладом, розв'язанням пізнавальних завдань, які передбачають суттєві зміни у структурі знань. До цієї категорії належать учителі з різним педагогічним досвідом, різного рівня педагогічних здібностей. Спеціалісти перебувають у пошуку і на початку своєї діяльності працюють на репродуктивному рівні, але вже через 1-2 роки роблять спроби забезпечити креативний навчально-виховний процес [9, с.23].

Якщо говорити про майбутнє, то як і 100 років тому, коли писав В.Г.Короленко, головне – це особистість вчителя. Як зазначає Б.М.Жебровський, наука і техніка розвиваються дуже стрімко. Ми живемо за часів інформаційної революції, революції інформаційних технологій. Відставши на день, опиняєшся відкинутим на рік. Печально і страшно, коли вчитель не витримує випробувань часу спокусами, втрачає духовність, незалежність, починає неякісно працювати, дозволяє себе принижувати. Це дуже небезпечно для суспільства [4, с.18].

Тонкий прошарок творчих педагогів за цей час чимало постраждав, мов озоновий шар. Але, як і озон, він конче потрібен. Ми, тобто керівники освіти і країни, і регіонів, управлінці всіх рівнів зобов'язані зберегти його, допомогти йому, як це робив відомий просвітянин В.Г.Короленко. Адже дуже важко передбачити, що вийде з тієї чи іншої ідеї – немов із зерна, що ще не потрапило до землі. Треба кинути його, доглядати, пестити, а тоді дивитися яким воно виростає. Слід постійно пам'ятати, про що говорили великі педагоги і чи не найкраще В.О. Сухомлинський: не підручники і програми, а лише особистість вчителя виховує громадянина.

Література

1. Антоненко М.Я. Короленко і народна освіта // Радянська школа. – 1983. – № 8. – С. 78-80.
2. Газетные материалы в архиве В.Г.Короленко // Научные записки Полтавского государственного литературно-мемориального музея В.Г.Короленко – Полтава: Полт. обл. книжно-газетное изд-во, 1961. – Выпуск 1. – С. 147-149.
3. Гнізділова О.А. Погляди В.Г.Короленка на підготовку викладацьких кадрів для середніх та вищих навчальних закладів // Педагогічна підготовка викладачів вищих навчальних закладів: Матеріали міжвузівської науково-практичної конференції. – Харків: ОВС, 2002. – С.127-131.
4. Жебровський Б.М. Творчу спілку вчителів народили нові часи // Педагогіка толерантності. – 1999. – №3-4. – С.16-18.
5. Короленко В.Г. Дневник. Письма. 1917-1921. – М.: Советский писатель, 2001. – 554 с.
6. Короленко В.Г. История моего современника. – М.: Худ. лит., 1965.
7. Негретов П.И. В.Г. Короленко Летопись жизни и творчества. 1917-1921 / Под. Ред. А.В. Храбровицкого. – М., 1990. – 288 с.
8. Ушинський К. Праця в її психічному і виховному значенні // Вибрані педагогічні твори: У 2-х т. – К., 1985. – Т. 1. – С.107.
9. Чернишова Л. Формування творчої особистості в умовах гімназії // Сільська школа України. – 2007. – № 8. – С. 21-25.

Анотація

У статті розглядається проблема творчого потенціалу "нових учителів" В.Г.Короленка у системі "минуле-сучасне-майбутнє".

Анотация

В статье рассматривается проблема творческого потенциала "новых учителей" В.Г.Короленка в системе "прошлое-настоящее-будущее".

Подано до редакції 25.10.2007.